

VEPRINAČKI ZAKON IZ 1507.*

LUJO MARGETIĆ
Rijeka

UDK: 949.75(093)"1507" Veprinac
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 23. III. 1995.

Autor objavljuje tekst Veprinačkog zakona iz 1507. god.

U uvodnoj studiji napominje se da je Veprinački zakon sačuvan u glagoljskom prijepisu iz XVI. stoljeća i u latiničnim prijepisima A. Core (druga četvrtina XVII. stoljeća) i J. Volčiča iz 1851. god. Veprinački zakon je dosad objavljen od F. Račkoga (1890.) i R. Strohalova (1910.) na osnovi glagoljskog teksta Volčičeva prijepisa. D. Mandić je izdao Corin prijepis, a M. Jasinski ga je objavio na osnovi Strohalova čitanja. Strohal je ispravio mnoge grješke u čitanju F. Račkoga, ali je pri tome i sam ponegdje pogriješio i, usto, ponekom svojom interpretacijom odveo daljnja istraživanja krivim smjerom.

U uvodnoj studiji autor se osvrće na nekoliko Strohalovih pogrešnih čitanja i tvrdnja osobito na pogrešno čitanje »uzročna veća« koja se navodno po Strohalu razlikuje od »uročnih«. Autor obrađuje i neka druga pitanja, npr. pitanje prava otkupa, značenje riječi »zarok« i »žreli« te problem pokušaja kažnjivog djela i kažnjavanja krada.

* Toplo zahvaljujem djelatnicima Arhiva HAZU koji su mi vrlo susretljivo omogućili proučavanje glagoljskog teksta Veprinačkog zakona.

1. Uvod

Veprinački zakon¹ sačuvan je u prijepisu na glagoljici² iz XVI. stoljeća. Čuva se u Arhivu HAZU pod signaturom II. d. 123. Sastoji se od »tri lista papira na ovećoj četvrtini, koji su listovi od vlage mjestimice jako pobljedili (...), a osim toga su listovi na okrajcima dosta oštećeni«. ³ Zbog toga su se Rački i Strohal pri izdavanju toga rukopisa poslužili i prijepisom što ga je 1851. god. učinio J. Volčić. ⁴ I Rački i Strohal smatrali su da je Volčić mogao mnogo bolje pročitati glagolski tekst zato što je od 1851. do 1890. (izdanje Račkoga) odnosno 1910. (Strohalovo izdanje) »glagolski tekst (...) još više oštećen«. Ali, Mandić je dokazao da se Volčić služio ne samo glagolskim rukopisom, nego i tekstom što je sačuvan u Liber Communitatis Veprinatii, kojeg je pripremio između 1731. i 1739. god. veprinački kanonik Anton Cora. ⁵ Kako Cora na mnogim mjestima nije doslovno prepisao glagolski tekst, dopune koje je Volčić učinio nisu tako pouzdane kao što je to držao Rački. Dapače, Rački se vrlo često povodio za Volčićevim tekstom i to čak i ondje, gdje je glagolski tekst posve čitljiv. Strohal je bio mnogo oprezniji. On se točno držao glagolskog teksta pa je ispravio mnogo grješke, što ih je Rački preuzeo od Volčića - a i one koje je sam Rački učinio.

Međutim, otkako je Mandić dokazao da Volčićev prijepis umnogome ne slijedi glagolski tekst, već Corin prijepis, ne možemo se više osloniti na Volčićev prijepis ni onoliko koliko je to činio Strohal. Premda je tekst što ga je objavio Strohal neusporedivo bolji od onoga što ga je pripremio Rački,

1 Već je O. MANDIĆ, Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII. stoljeću, *Rad HAZU* 306, 1955, upozorio: »Činjenica, da se u jednom dokumentu na talijanskom jeziku iz XVIII. st. ta zbirka označava hrvatskim nazivom zakon i da je taj isti hrvatski naziv još prije osamdeset godina citiran u uredbi Ferdinanda II. od 21. ožujka 1635., pokazuje, da je u to doba takav bio njezin običan naziv među narodom. Stoga nema više potrebe za nekim drugačijim terminom od zakon. To više što i kodifikacija pravnih propisa u Vinodolu iz XIII. stoljeća također nosi naziv zakon.« To isto vrijedi, dakako, i za Kastavski zakon (vidi L. MARGETIĆ, »Zakon grada Kastva iz 1400.«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36, Zadar 1994, 283-308).

2 Po R. STROHALU, Statut veprinački, *Mjesečnik* 30, 1910, 900 riječ je o originalu. MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 83 i d. dokazao je da je riječ o prijepisu.

3 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 900. Slično i F. RAČKI, *Statuti kastavski i veprinački*, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, Pars I, vol. IV, Statuta lingua croatica conscripta, Zagreb 1890, LXXVII.

4 VOLČIČEV prijepis čuva se u Arhivu HAZU pod signaturom II. d. 123 unutar »Prepisa iz glagolitskih zapisnika Veprinačke općine (1500) u Liburnii.«

5 Taj je prijepis objavio MANDIĆ u radu navedenom u bilj. 1.

ipak su se i njemu potkrale neke grješke, a i neki njegovi prijedlozi dopuna glagolskom tekstu nisu uvijek prihvatljivi.

Kako je Mandić uvjerljivo dokazao da glagolski rukopis Veprinačkoga zakona ne može biti original, tome glagolskom tekstu ne može se pokloniti puna vjera jer je moguće da je prepisivač ponešto krivo prepisao. Tek pažljivim i strpljivim radom na glagolskom, Corinom i Volčičevom prijepisu možemo se postupno približiti tekstu koji bi u najvećoj mogućoj mjeri odgovarao izvornom tekstu Veprinačkog zakona. Uostalom, ne možemo biti nimalo sigurni da je glagolski prijepis učinjen ubrzo nakon što je 1507. god. donesen Veprinački zakon. Možda će neka naša zapažanja u ovome radu pomoći rješavanju toga pitanja.

2. O tekstu

Kako čitanja Račkog i Strohala nisu posve zadovoljavajuća, odlučili smo glagolski tekst ponovno proučiti i izdati, i to tako da ga transliteriramo i da zadržimo izvornu podjelu na stranice i retke.⁶ To smo učinili zato da bi bilo vidljivije kako su Rački i Strohal popunjavali one dijelove teksta koji nisu čitljivi ili koji nedostaju zbog toga što su rubovi stranica oštećeni.

Popunjavanja prema Volčičevu tekstu dana su u kurzivu, a Corin tekst uzet je u obzir samo na jednom mjestu (2-3). To je mjesto potcrtano. Popunjavanja koja smo smatrali nedvojbenim dali smo u uglatim zagradama: []. Suvišan tekst, do kojeg je došlo grješkom prepisivača označili smo kosim zagradama < >, a dopunu oblim (). Obla zagrada u 3-15 označava drugi rukopis.

U odredbi 3-18 grješka glagolskog teksta »plaću« ispravljena je u ispravno »plaća«, a u 4-26 »drude« u »druge«. U 2-26 ostavili smo »o sanne« premda i Cora i Volčić pišu »o samnje« odnosno »o samne« i premda i narod do danas govori »samanj«.

Kratice u tekstu stoga = svetoga, gn = gospodin, gđa = gospoda, čka = človika, lbr = libar nismo razrješavali.

Glagolsko slovo »ć« transliterirali smo kao »šč« u riječima komnušćak i puščani (2-10), ošće (3-11 i 4-11) i u prihodošće (4-11).

6 Odredbe u daljnjem tekstu citiramo navođenjem stranice i retka (npr. 2-8 znači druga stranica, osmi redak).

Prepisivač nije uvijek konzekventan: on piše »grē« i »gre«, i nedosljedno razlikuje »ć« i »č« i sl.

Nismo uzeli u obzir one značajke teksta koje nisu bitne za transliteraciju, tako npr. precrtane riječi u 3-4 (nakon riječi »ukral«) i 4-8 (nakon gnu). U 4-8 »a gnu« je napisano preko druge riječi, koja se nazrijeva, ali se više ne može sa sigurnošću pročitati.

Na više mjesta na lijevom neispisanom rubu vidljiva je oznaka u obliku kružića, koja je očito označavala početak nove odredbe. Ona se najčešće dosta dobro vidi osobito na str. 3 (list 2r), ali ne baš na početku svake nove odredbe, dijelom zato što je rub oštećen.

Usporedba glagolskog Corina i Volčićeva prijepisa s obzirom na ekavizam i ikavizam pokazuje ovu sliku:

	glagolski	Corin	Volčićev
2-17	veća	vića	veća
2-18	<i>vića</i>	vića	<i>vića</i>
4-6	veća	vića	vića
3-34	vsekal	sikal	<i>sikal</i>
3-35	sekal	sikal	sekal
4-1	sekal	sikal	sekal
4-2	senožetah	sinožetah	senožetah
4-4	prepoved	prepovid	prepoved
4-25	potreba	potriba	potreba
4-31	potreba	potriba	potreba
glava 41		rič	reč
		<i>potreba</i>	potreba

Ekavizam je takoreći konzekventan u glagolskom prijepisu (osim 2-18) i donekle načet u Volčićevom (2-18 i 3-34), a ikavizam je takoreći konzekventan u Corinom prijepisu (osim »potreba« u glavi 41). Usp. i 3-33 i 3-35: presike u glag. i Corinu, ali proseke, preseke u Volčićevom prijepisu.

Raščlambu prepuštamo lingvistima. Mislimo da bi pri tome trebalo svakako uzeti u obzir i još neobjavljene općinske zapisnike 1500-1532.

U glagolskom prijepisu 4-34, 35 stoji »ni marak«. U Corinom prijepisu nema tih riječi, jer su vjerojatno precrtane u njegovu predlošku. Volčić se začudo povodi za Corom.

3. Problematika u svezi sa čitanjem teksta

1. Strohal je u tekstu 4-36/37 predložio čitanje »veća uzročna« pa se takvim čitanjem pred autore koji su prihvatili njegovo čitanje postavio težak zadatak objasniti što su ta »uzročna veća« i u čemu se ona razlikuju od »veća uročnih« u 2-17 i 4-6. Mažuranić je »uzročni« objašnjavao: Bit će možda »uzročne« prema barb. lat. *causalis* = *contentiosus*, *litigiosus*, svadljiv, preporan, što daje povoda parbi ili ga može dati⁷ pa je to navelo Jasinskoga⁸ da na tvrdnju da su »uročna vieća redovna trokratna godišnja zasjedanja sudskoga vijeća«, a »uzročna« bi bila »vanredna ili slučajna« i dodaje: »U korist čitanja 'veća uzročna' govori još i ono, što bi član 38 Veprinačkog statuta u čitanju Račkoga ('vieća uročna')⁹ javio u znatnom svom delu ponavljanjem ih parafrazom 31. člana.« Tome se suprotstavio Mandić¹⁰ koji je odredbu u 4-6 interpretirao ovako: »Veprinački općinar ne može dobiti parnicu, ako na raspravu ne pozove protustranku, dok (...) drugi propisi vrijede za feudalnoga gospodara i za strance« tj. »težište (...) je u isticanju razlike u položaju općinara i stranaka s obzirom na formalnosti oko pokretanja parnice«. Naprotiv, po Mandiću 4-37/38 govori o načinu na koji »tuženi mora biti pozvan na raspravu«. Po mišljenju Mandića »nisu uzročna samo vanredna ili slučajna, već sva sudbena vijeća bez razlike«.

Diskusija, što ju je prouzročilo Strohalovo čitanje »uzročna veća«, suvišna je. Uvid u glagolski tekst pokazuje da u 4-37/38 piše »uročna«, dakle isto kao što i u Corinom i Volčićevom prijepisu. Prema tome, razliku između 4-37/38 i 4-6 treba objašnjavati na osnovi istih riječi upotrebljenih u obje odredbe, tj. »veća uročna«. Prema odredbi 4-6 domaći parničar ne može bez

7 V. MAŽURANIĆ, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb 1908-1922, 1528-1529.

8 M. JASINSKI, *Zakoni grada Veprinac, Zbornik znanstvenih razprav V*, Ljubljana 1926, 288 (separat 41), bilj. 162.

9 Usput napominjemo da RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3) čita »veća uročna«, a ne vieća uročna.

10 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 113, bilj. 214.

prethodnog poziva podignuti tužbu na samom zasjedanju sudskoga vijeća. S odredbom 4-37/38 ta je zabrana proširena na sve parničare, tj. i na strance. Iz toga slijedi s vrlo velikom vjerojatnošću (koja graniči sa sigurnošću), da odredba 4-37/38 ima značenje izmjene ranije odredbe, tj. da je odredba 4-37/38 donesena nakon 1507. god. te da ne samo ona, nego i odredbe koje dolaze nakon nje nisu sastavni dio kodifikacije iz 1507.

Nije nimalo nemoguće da je ovdje riječ o parafraziranoj odluci upravitelja Kastavske gospoštije (Verwalter, ferbežar) iz 1539. god., sačuvanoj u Volčičevu prijepisu:

... ferbežar na potribovanje tih počtovanih miži učini ordin sproti vsmi i vsakome ki bude zvan na pravdu ili ki bi koga cital tr da ki na prvi pozov ne pride va oficij va vreme od poldne, da ima platiti sold. 16. Od tih soldini ima župan ili sudac imeti sold. 8, a drugi soldini 8 ima imeti ta ki bude pokoran da se prikaže pred pravdu.¹¹

Ako bi to bilo tako, onda je terminus ante quem non sačuvanog glagolskog prijepisa 1539. god. U svakom slučaju, razlika između 4-37/38 i 4-6 je još i u tome što se u 4-6 radi o situaciji u kojoj tužitelj nije pozvao svoga protivnika, a u 4-37/38 o situaciji kada je tuženi pozvan na »uročna vića«.

2. Kraj odredbe 2-35 Strohal čita: »ta zapada penu 5 mar(a)k (i ča pravda najde)«. ¹² Rački zadnje riječi ne stavlja u zagradu, a i u Corinom ¹³ i Volčičevom tekstu nalaze se te riječi također bez zagrade.

Ali, uvid u glagolski tekst dokazuje na nedvojbeni način da riječi koje Strohal stavlja u zagradu uopće ne postoje i nisu postojale u tom tekstu. Prema Strohalovom objašnjenju, ¹⁴ on u »okruglu zagradu« meće one riječi koje nije mogao »pročitati ili čega više danas u originalu nema«. Međutim, u retku 2-35 nakon riječi »5 mark« do ruba retka postoji još dovoljno veliki dio dobro sačuvanog lista koji je nepopunjen, pa se ne može govoriti ni o tome da bi te riječi nedostajale zato što »su listovi na okrajcima dosta oštećeni«, a niti o tome da se taj dio teksta ne da pročitati. Iz toga slijedi da su Rački i Strohal te riječi ubacili iz Volčičeva teksta, a Volčić ih je preuzeo iz Corina prijepisa.

11 Vidi bilj. 4. U prijepisu je ta odredba upisana pod (u novije vrijeme ubilježanim) brojem 180, i to na listu 20r po jednoj ruci odnosno listu 37r po drugoj.

12 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904.

13 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 110.

14 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 900.

Dakle, u vrijeme nastanka glagolskog prijepisa tih riječi nije bilo. Drugim riječima, one nisu i ne mogu biti sastavni dio Veprinačkog zakona u obliku u kojem je sastavljen 1507. godine.

Znakovito je da se nešto slično može utvrditi i za odredbu 3-15: »Ki bi cestu razbiel, zapada 50 lbr (i ča pravda...).« Riječi u zagradi dodane su drugim rukopisom s mnogo manjim slovima i s drugom vrsti jako izbljedjele tinte pa ne može biti dvojbe da je te riječi pripisao tek kasnije netko drugi a ne prepisivač glagolskog teksta - ili, drugim riječima, ni one nisu sastavni dio Veprinačkog zakona u obliku iz 1507. godine. Cora¹⁵ i Volčić i Strohal¹⁶ prihvaćaju riječi u svoj tekst. Naprotiv, Rački ih ispušta i daje ovaj tekst: »Ki bi cesti razbil, zapada 50 l(i)b(a)r.«¹⁷ Rački je riječ »razbil« uzeo vjerojatno iz Volčića umjesto ispravno »razbiel« tj. razbijal. Ne smatramo ispravnim ni Strohalov tekst (jer ne upozorava na drugog pisara) ni tekst Račkoga (jer te riječi ipak postoje).

Jasinski daje objašnjenje po kojem »i ča pravda najde«¹⁸ znače »još neku sumu u ime odštete (naknade)«. ¹⁹ Ne vidimo potrebe za ograničenje na »neku sumu«. U Mošćeničkom zakonu na jednom se mjestu određuje kao dodatna kazna: »i tri skasi konopa i drugi kaštigi, kako pravica obnajde«. ²⁰ Dakle, dodatna kazna može biti i fizička (npr. šibanje).²¹

3. Odredbu 3-1/2 Strohal čita i dopunjuje ovako: »(Zakon je, ki bi) v kontrade v noće kral (zapada peni) ta 2 marki.«²² Strohal se ne slaže s popunjavanjem druge lakune po Volčiću (plaća samu tretu i) i po Račkome²³ (plaća samo tretu i) jer se, po njemu, tim riječima ne može ispuniti manjak u rukopisu, jer se tomu protive preostali znaci i riječi u rukopisu.²⁴ Ali tome nije tako. Nakon riječi »kral« vidi se u rukopisu slovo »p«, tako da se čitanje

15 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 1117.

16 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904.

17 RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3), 213.

18 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 34.

19 *N. dj.*, 30.

20 Đ. MILOVIĆ, Mošćenički statut iz 1637. godine, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, 23, 1975, 123.

21 *Usp. i n. dj.*, 126: »i kaštigan bit na život na volju i arbitrij od pravde, od ke peni gre pol gospode, pol konunu«.

22 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904.

23 RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3), 213.

24 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 908.

»plaća samotretu« upravo nameće i početnim slovom »p« i lakunom do kraja prvog retka. Za drugi pak redak treba uzeti u obzir da je prvi redak na stranici uvijek ponešto duži od ostalih redaka. Osim toga, u drugom se retku vidi svršetak riječi »...ća«. Zbog toga ni popunjavanje lakune u drugom retku po Strohalu (»ta«) ne može biti točno. A zbog toga istoga »...ća« ne ide ni popunjavanje te lakune po (Cori,) Volčiću i Račkome. Onaj »...ća« se očito ne može drukčije popuniti nego »plaća« i to zbog toga što je lakuna mala, a i zbog toga što »plaćanje« nedvojbeno ide uz »2 marki«. Na prvi pogled neobično zvuči »plaća samotretu i plaća 2 marki«. Ali, dovoljno je pretpostaviti da je temeljni tekst glasio »plaća samotretu« i da je kazna tek kasnije propisana pa je onda kratkim putem ubačena u tekst kao dodatak. Nespretnost teksta u takvim slučajevima često odaje da je tekst »sašiven«. Vidjet ćemo odmah u raščlambi odredaba o krađi da se one ne mogu zadovoljavajuće interpretirati bez upravo ovakve dodatne intervencije u temeljni tekst.

4. Odlomak 1-1 do 18, kojeg Strohal²⁵ označava s I, koji sadrži neku vrstu protokola Veprinačkog zakona datiran je po Volčiću s 1507. Tako je i Rački²⁶ pročitao. Strohal²⁷ se s takvim čitanjem ne slaže i predlaže čitanje 1501. i to iz dva razloga. Prvi se razlog sastoji u tome što »se god. 1501. dađe prilično lako pročitati«. Osim toga, nastavlja Strohal, ispod toga odlomka nalazi se zapisana odluka od 4. V. 1506. pa je nemoguće da bi se najprije ispunilo drugi dio stranice tekstem iz 1506. a gornji dio ostavio privremeno praznim. Mandić²⁸ je to provjerio i složio se sa Strohalom: »Iako je mjesto oštećeno, posve se lijepo - uz pomoć povećala - dađe pročitati glagolsko slovo 'a'.«

Mislimo da je vrlo vjerojatno da su Strohal i Mandić pogriješili. Naime, mjesto na kojem stoji sporno glagolsko slovo zamrljano je pa se sigurno ne može reći da se »dađe prilično lako pročitati«. Jasno se vidi samo vijugava crta iznad slova, koja se i inače stavlja kod skraćenica i kod slova koja označavaju brojke. Slovo »a« nismo mogli razabrati ni povećalom. Jedino bi se moglo tvrditi da se nejasno vidi lijeva mala kružnica, koja je jedan od elemenata glagolskog slova ž pa bi to govorilo u prilog čitanju 1507., a kako se ta godina nalazi kod Velnića, najvjerojatnijim bi se moglo činiti da je doista

25 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904.

26 RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3), 211.

27 STROHAL, *n. dj.*, (bilj.2), 902.

28 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 86.

riječ o ostacima slova »ž«. Ali - Velnićevo čitanje isto je tako nesigurno kao i Račkoga i Strohalo. Volčić je čitao 1851., Rački 1890., a Strohal 1910. Kako tekst potječe iz XVI. stoljeća, mala je vjerojatnost da bi do jačeg oštećenja došlo u drugoj polovici XIX. stoljeća, nego u prethodnih tristo godina.

Usto, mala kružnica na lijevoj strani slova može biti i sastavni dio slova »d«. Slovo »l«, koje također ima dvije male kružnice ne dolazi u obzir jer ono ima vrijednost »50«. Kako se uz desni bok spomenute male kružnice uzdiže okomita crta, koja je sastavni dio glagolskog slova »d«, čini se da je najvjerojatnije riječ o tom slovu. To se slaže s drugom Strohalovom primjedbom: Treba priznati da je nevjerojatno da bi se s upisom iz 1506. popunilo najprije donji dio stranice i gornji dio ostavilo praznim, to više što je bez ikakve sumnje gornji tekst onaj prvoupisani i to zato što je napisan vrlo lijepo, dok je donji u pravom smislu riječi »nažvrljan« i očito kasnije dometnut na prostor koji je stajao na raspolaganju. Dakle, naše je mišljenje da je riječ o slovu »d«, tj. o 1505. god.

U prilog čitanju »1505.« govori još jedna okolnost. Prve od Volčića prepisane odluke veprinačke općine²⁹ imaju ovaj redosljed:

- 1) 16. II. 1500.
- 2) 23. XI. 1503.
- 3) 27. II. 1504.
- 4) 6. V. 1504.
- 5) 21. IX. 1504.
- 6) 29. IX. 1504.
- 7) 1. XI. 1504.

8) Nakon toga slijedi kod Volčića odluka koju on stavlja u 1507., Strohal u 1501., a mi u 1505.

- 9) 1507. - Veprinački zakon

Ovaj redosljed dokazuje da je Strohalovo čitanje neprihvatljivo. Ako pak uzmemo u obzir odredbu od 4. V. 1506. koja, kao što je već rečeno, dolazi nakon odredbe po t. 8, onda je naš prijedlog očito najprihvatljiviji.

29 Vidi bilj. 4.

Nije se teško dosjetiti zašto je odluka iz 1505. po kojoj je općinski kancelar trebao popisati sve veprinačke općinske opće propise prihvaćena od općinskog vijeća tek 1507. god.: kancelaru je očito trebalo dosta vremena da iz odluka donesenih prije 1505. izvuče one koje imaju opći značaj. Pri tome je on bez ikakve dvojbe uzimao u obzir i one presude koje su po njegovu mišljenju imale prejudicijalni značaj. Možda upravo to objašnjava neke nelogičnosti koje se mogu zapaziti osobito kod normi što se odnose na razne vrste krađa.

Neobično je da sve odluke veprinačke općine od 1500. do 1507. god. imaju pun datum (dan, mjesec, godinu), s time da se dan i mjesec u odluci pod broj 8 nedvojbeno nalaze na otkinutom okrajku sačuvanog lista - a jedino odluka iz 1507. god. o prihvaćanju od kancelara popisanih veprinačkih zakona nema dana i mjeseca. Smatramo da je kancelar pripremio čistopis Veprinačkog zakona prije sjednice općinskog vijeća i da je točan datum ispustio jer nije znao kada će se sjednica održati. Ne vidimo boljeg tumačenja te razlike u odnosu na sve ostale upise do 1507. godine. Doduše, u kasnijim upisima, i to već od 1510. godine nije rijedak slučaj da se u odluci bilježi godina, ali ne i dan i mjesec.

4. Ostala pitanja

1. Prema jednoj od zadnjih odredaba Veprinačkog zakona »vsako blago ležeće i ko bi se van gnalo ali neslo, da more vsaki parentin koverat i za jim bližnji sused«. Riječ je o pravu otkupa u slučaju prodaje neke nekretnine »strancu«, točnije rečeno osobi koja nije član općine. Autori koji su se tim pitanjem bavili (Vladimirski-Budanov, Strohal, Mažuranić, Mandić) smatrali su da je ovdje riječ o prodaji nekretnina. Tome se odupro jedino Jasinski³⁰ upirući se na riječi »ko bi se van gnalo ali neslo« i tumači da riječ »gnalo« upućuje na stoku, a riječ »neslo« na pokretnine. Pri tome se Jasinski poziva na glavu 66 Kastavskog zakona, u kojem se razlikuje »blago ležeće«, »blago živo« i »blago diguće«. Dodajmo da je u nedavno objavljenom najstarijem rukopisu Kastavskog zakona sačuvana starija lekcija »blago dviguće«.³¹ Mišljenje Jasinskoga gramatički i semantički je doista uvjerljivo, ali se sukobljuje s nekim vrlo ozbiljnim zamjerkama. Prije svega, propis o pravu

30 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 266-267 (sep. 19-20), 290 (sep. 43).

31 MARGETIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 304. Usp. *Akademijin rječnik* II, 1884-1886, 924 povezano s 373.

prvokupa i otkupa na pokretnine nije, koliko znamo, poznat na hrvatskome, slovenskom, talijanskom (npr. mletačkom), njemačkom itd. području.³² Prvokup i otkup nekretnine ustanovljeni su iz nekoliko razloga: zaštita interesa više vlasti, općine i rođaka.³³ Oni su u pravilu povezani s prethodnim nuđenjem »bližnjih i daljnjih«, javnim oglašavanjem i slično.³⁴ Čini se upravo nemogućim zamisliti postupak sprječavanja nekoga općinara koji vodi svoju kravu na prodaju u Opatiju ili Kastav. Kako će zainteresirani rođak zabraniti vlasniku krave, koji se digne oko 3 sata izjutra da bi svoju kravu dognao na kastavski ili opatijski sajam? I zašto bi pravo otkupa pripadalo samo »bližnjem susedu«, a ne i drugima? I taj nastavak uvjerava nas da je riječ o nekretnini, jer blizina posjeda daje iz razumljivih razloga u većini europskih pravnih sustava pravo na prvokup ili otkup. Unatoč tomu, ne bi bilo lako uvjerljivo odgovoriti Jasinskome na prigovor: kako to da tekst upotrebljava izraze »van gnati« i »(van) nesti«. Doduše, i to bi se dalo objasniti metaforičkim načinom izražavanja, ali ne s osobitom uvjerljivošću. Zato su autori bili skloni šutke preći preko nezgodne stilizacije.

Naprotiv, svi se autori slažu sa Strohalovim tumačenjem da riječ »koverat« dolazi od »tal. coprire, a u mletačkom dijalektu covrire, pokriti, metnuti ruku na što i time pokazati da on želi dotični predmet kupiti«.³⁵ Ali, mislimo da ne bi smjelo biti sumnje da »koverat« dolazi od latinskog izraza, koji se kao tehnički izraz upotrebljavalo za »otkupiti« pri ostvarivanju prava otkupa.

U neobjavljenim zapisnicima veprinačke općine što ih je prepisao J. Volčić upisana je pod brojem 170 bilješka od 17 prvara 1539. o prodaji neke »mirine«, koju je ostavila za dušu pokojna Lucija Panjanica. Javio se neki »Martinac kako ered ili zet te Lucije i odkupi tu mirinu od gđina plovana, ku mirinu biše vklical ta plovani i osta mu na kantu po našem zakoni, na ko nastupi Martinac kako ered i budući prvo ponueni eredi te Lucije pred uficiem našim, netiše naprid pristupiti i odkupiti, zato mi stariji odlučujemo da ta Martin

32 Vidi npr. L. MARGETIĆ, Bizantsko pravo prvokupa i otkupa i njegov utjecaj na hrvatsko pravo, *Starine* 59, 1984, 1 i d.

33 Vidi npr. L. MARGETIĆ, *Historica et Adriatica*, Trieste 1983, 39-71 (L'origine della prelazione e del retratto nel diritto delle città istriane nel medioevo).

34 Vidi npr. L. MARGETIĆ, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo, Stvarna prava*, Zagreb, Rijeka, Čakovec 1983, 69 i d., 106 i d., 146 i d.

35 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904, što prihvaćaju MAŽURANIĆ, *n. dj.*, (bilj. 7), 530, JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 290-291 (sep. 43-44) bilj. 182 i 184, MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 114, bilj. 223.

mozi tu mirinu kuvrati kako ered«. Očito ovdje »kuvrati« ima značenje »prvokupom steći pravo na zemlju«.

2. Prema odredbi 3-23 i d. »ki bi koga v zarok vložil, nemu gre tretí del zaroka; ako bi ne mogal zaroka doprnest, tako sam va nem ostae«. Po Strohalu³⁶ ovdje zarok znači »obećanje, obveza«, što je sigurno pogriješno pa je čak suvišno pobijati. Po V. Mažuraniću³⁷ u ovoj se odredbi »pomišlja na štete u zaroku počinjene«, pri čemu on misli na štete počinjene na zaštićenom zemljištu. Ali, na drugom mjestu »v zarok vložil« tumači: »Ako prijavi koga za kažnjivo djelo za koje se osud plaća.«³⁸ Dakle, zarok bi prema toj interpretaciji bio naprosto »kažnjivo djelo«. S time se uglavnom slaže i Jasinski.³⁹ Po O. Mandiću ovdje »zarok« znači »globa uopće, jer taj član određuje nagradu privatnom tužiocu za prijavu.«⁴⁰

Prema glavi 51 Kastavskog zakona u slučaju tužbe »za zarok« sude »suci od leta« pa ako je jedna strana nezadovoljna, sude »drugi starci«, i to »prez rečen'ju sudceju.«⁴¹ Iz toga slijedi da tužba »za zarok« ima hitan značaj pa je zbog toga smjesta rješavaju »sudci od leta«. Zašto je tužba »za zarok« hitna?

Odgovor na to daju glave 17 i 18 Kastavskoga zakona. Glava 17 glasi: »Ki bi ine tatbini učinil vane na kuntrade, ako bi va dne, plaća L. 8; ako li bi tatbina noćna, plaća dve marki, a komu se ukrade, tomu gre samodrugó i zarok.«⁴² Glava 18: »Ošće, ki bi sam pred sobom kral, plaća L. 8, a ko bi vane grada; ako li bi u gradu, pet marak, od toga gre osuda gospodinu kapitanu, sucem i satniku i zarok poli toga. Gospodinu kapitanu L. 3, sucem L. 4, satniku L. 1, a zarok sucem.«⁴³ Napominjemo da smo tekst dali prema prijepisu »iz kraja XVII. ili početka XVIII. st.«⁴⁴ koji je za oko 150 godina stariji od prijepisa iz 1845. god. po kojem je Kastavski zakon objavljen od Račkoga. Bitna se razlika između ta dva teksta nalazi pri kraju odredbe glave 18, koja po prijepisu iz 1845. odnosno po Račkome glasi: »I od toga osuda

36 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 910.

37 MAŽURANIĆ, *n. dj.*, (bilj. 7), 1659.

38 *N. dj.*, 212.

39 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 282 (sep. 35).

40 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 111.

41 MARGETIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 300.

42 *N. dj.*, 294.

43 Na i. mj.

44 D. KLEN, *Statuti, urbari, notari, Katalog izložbe*, Rijeka 1968, 42.

(del) gre kapitanu, sucem i satniku i zarok puli toga.«⁴⁵ Naprotiv, stariji tekst utvrđuje koliko tko dobiva: 3 libra kapetan, 4 libre suci, 1 libru satnik. Ujedno, stariji tekst određuje da zarok pripada sucima, dok po novijem, objavljenom po Račkome, izgleda kao da zarok pripada satniku («... i satniku, i zarok puli toga»). Dok je za glavu 17 jasno da je riječ o »tatvine na polju in v vinogradu«,⁴⁶ dotle je na prvi pogled nejasno, na što se zapravo odnosi glava 18 i to bez obzira na to, da je nedvojbeno riječ o utaji. Naime, problem je u tome što glava 18 govori ne samo o utaji »vane grada«, nego i utaji »u gradu«. Ali, treba uzeti u obzir da se kod te utaje misli u prvom redu na krađu stoke jer se u Moščeničkom zakonu na pitanje o visini kazne kod kažnjivog djela »kada jedan sam svoju živinu pokrade« daje odgovor da kradljivac »upada v penu od marak 5, i svaka živina na šestkrat duplikana«. ⁴⁷ I Moščenički statut iz 1616. god. razmatra pitanje kako treba postupati »kada netko ima nešto na čuvanju ili je povjerio nekom čuvaru škopca (tj. sitne stoke: L. M.) da čuva stoku«, ⁴⁸ Dakle, i ovdje je utaja povezana sa stokom, s time da se ovdje govori i o utaji u gradu zato što onaj koji je preuzeo stoku na čuvanje, može oštetiti vlasnika i tako da mu stoku utaji u gradu npr. tako da u gradu preuzme stoku na čuvanje i da kasnije tvrdi da je preuzeo manji broj stoke. Dakle, sve tri glave Kastavskog zakona odnose se na poljoprivrednu krađu, tj. u širem smislu na štetu koja se odnosi na poljoprivredu.

Dakle, i u Veprinačkom zakonu zarok treba povezati s nekom štetom na zemljama pod raznom kulturom. I doista, ako zanemarimo dvije iduće odredbe (3-26, 27, 28, 29), daljnje odredbe odnose se upravo na poljske štete:

- a) hodanje kroz šumarke (3-30),
- b) napasanje i sječa drva u šumarku (3-31, 32),
- c) sječa sirovog drva izvan šume (3-33, 34),
- d) sječa sirovog drva uz šumu (3-35),
- e) sječa drva u privatnoj šumi (4-1),
- f) napasanje stoke u nekošenim livadama (4-2, 3),

45 RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3), 183.

46 J. ŽONTAR, Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja, *Zbornik znanstvenih razprav* 21, 1946, 198, a tako već i MAŽURANIĆ, *n. dj.*, (bilj. 7), 1659.

47 MILOVIĆ, *n. dj.*, (bilj. 20), 123.

48 Hrvatski prijevod teksta na njemačkom prema L. MARGETIĆ, Moščenički statut iz 1616., *ponuđeno Povijesnom arhivu u Rijeci*. Vidi i V. SIMONITI, Statut Moščenic iz leta 1616, *Acta Histriae* III, Koper 1994, 109.

g) napasanje stoke u zabranu (4-4, 5).

Takvo shvaćanje zaroka dobro se slaže sa sadržajem toga pojma u Krčkome (vrbanskom) statutu iz 1388. god. u glavnim odredbama o zaroku, tj. u Kapitulu od zarok (»ki sprosi općini v rečenom zaroci zemle za saene«),⁴⁹ u Kapitulu kako se imaju kazat v zaroci (ako bi tko bio tužen »v zaroci les sikuć«)⁵⁰ i u odredbi da se zabranjuje musti koze »v rečenom zaroci«.⁵¹ U tim odredbama zarok ima značenje »zabrana«, zemlje pod posebnom zaštitom. Ali, zarok dolazi i u značenju pristojbe za napasanje kobilu.⁵²

Ovdje bismo primijetili da dosadašnje čitanje odredbe pod a) tj. 3-30 nije prihvatljivo. Naime, ako poredamo kazne od a) do g) dobivamo po čitanju Core,⁵³ Volčića, Račkoga⁵⁴ i Strohalu⁵⁵ ovu sliku:

- a) 50 libara (= 1000 soldina)
- b) 48 soldini
- c) 16 soldini
- d) 2 libre (= 40 soldina)
- e) 1 marka (= 20 soldina)
- f) 1 marka (= 20 soldina)
- g) 48 soldina

Nevjerojatno je i nemoguće da bi se hodanje kroz šumarke kažnjavalo neusporedivo više od svih ostalih djela. Dok se npr. za napasanje stoke i sječu drva u šumarku plaća kazna od 48 soldina, dotle puko hodanje kroz šumarak približno 21 puta više!? A sječa privatne (t. e) kažnjava se čak 25 puta blaže od hodanja kroz šumarak!? Očito je da s čitanjem nešto nije u redu. Ako pažljivo pogledamo glagolski tekst, primjećujemo da je mjesto, gdje bi trebalo stajati glagolsko slovo, oštećeno pa se može samo nagađati što na tom mjestu stoji. Kako nakon toga dolazi riječ »lbr«, ne može se raditi o soldinima. Kako iduća odredba zabranjuje napasanje stoke i uzimanje drva uz prijetnju kazne

49 L. MARGETIĆ - P. STRČIĆ, *Krčki (vrbanški) statut iz 1388*, Krk 1988, 129.

50 *N. dj.*, 141.

51 *N. dj.*, 145.

52 *N. dj.*, 150-151. Ali zarok je i ugovorna kazna, vidi *n. dj.*, 142.

53 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 111-112.

54 RAČKI, *n. dj.*, (bilj. 3), 214.

55 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 904.

od 48 soldina, tj. 2 libre i 8 soldina, to je više nego vjerojatno da je odredba o zabrani hodanja kroz šumarak predvidjela kaznu u visini od 1 libre, tj. blažu od svih ostalih kazna za poljsku štetu osim one pod c).

3. Odredbe 2-17 i 2-18 glase: »Ki bi na koga nož vinel, zapada 1 marku. A kada opet shrani, plaću 2 marku.« Nedvojbeno riječ »plaću« treba popraviti u »plaća«. Jasinski⁵⁶ to najpodrobnije objašnjava: »Nož vineti - izneti nož iz nožnica (korica); 'opet shraniti' znači opet metnuti nož u nožnice.« Po njemu je riječ o pokušaju zločina. Još 1881. god. M. Vladimirski-Budanov⁵⁷ tumači ovaj članak kao pokušaj udarca nožem: »Ako tko na koga digne mač ('nož'), ali ga opet metne natrag u korice, plaća jednu marku.« Vladimirski-Budanov divi se »prvobitnom kaznenom pravu Slavena« koje nalazi i u Ruskoj Pravdi: »Tko izvadi mač, ali ne udari, to grivna kun.«⁵⁸ Ostali autori su lapidarni i ne donose ništa novo.⁵⁹

Smatramo da nije riječ o pokušaju, već o stvaranju opasne situacije, o prijetnji, koja je opasna utoliko što može izazvati burnu reakciju kod onoga kome je zapriječeno na taj način. Neobično je što se stvaranje opasne situacije u Veprincu razdvaja na dvije radnje: za izvlačenje noža plaća se 1 marka - 8 libara, a za vraćanje noža u korice još jednu marku. Takav neobičan način opisa kažnjivog djela bitno se razlikuje od spomenuta opisa u Ruskoj Pravdi, gdje se navodi samo jedan element, tj. izvlačenje mača. Nasuprot tome, pravo njemačkih građana Brna, koje je i inače uvelike utjecalo na susjedna pravna područja, predviđa posebnu kaznu za izvlačenje mača, a posebnu za ponovno stavljanje mača u korice.⁶⁰ Dakle, riječ je o utjecaju njemačkog prava na formuliranje norme. U zapisnicima veprinačke općine nalazi se upis od 17. X. 1536. koji se odnosi na to kažnjivo djelo. Neki Martin Rajčić htio je udariti mačem nekog Šišu, »za uzrok nike praskve ka e bila toga Martina na koj jest bil ta Šiša niki rovaš (rotaš?) pisal«. Martin »ga e otil posić« i to je čak i priznao. Sud donosi odluku »naiprvo libar 50 za uzrok da e meč na Šišu zinel i paki v mečnice sopet postavil (tj.) da e posegal na Šišu namestnika gdn kapitana« a osim toga »sentencijamo ga v drugu penu da plati liber... a to za uzrok da je meč na Šišu zinel i pako v mečnice postavil, kako je naš zakon

56 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 281 (sep. 34).

57 M. VLADIMIRSKI-BUDANOV, Zakonik grada Kastva i zakon občine Veprinske, *Mjesečnik VIII*, Zagreb 1882, 182-183.

58 *Na i. nj.*

59 STROHAL, *n. dj.*, (bilj. 2), 910; MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 111.

60 R. HIS, *Das Strafrecht des deutschen Mittelalters*, I, Weimar 1920, Neudruck Aalen 1964, 173, 254.

od grada«. Šteta je što se iz Volčičeva prijepisa ne vidi kolika je kazna u drugom slučaju. Vjerojatno je riječ o 16 libara (tj. 2 marke), u skladu s Veprinačkim zakonom. Prvonavedena kazna od 50 libara odgovara kazni za udaranje ili napad (na nega posegal) odnosno psovanje vijećnika (3-13, 14), koja je ovdje analogno primijenjena.

Isto to nalazimo i u Mošćeničkom zakonu: »ako bi ki stegnul ale dal ruki na kakovo oružje, na kega si budi drago, pada pena L. 4«. ⁶¹ Dakle, i ovdje je riječ o stvaranju opasne situacije, i to ne samo tako da je izvukao (»stegnul«), nego čak i ako bi samo dodirnuo (»dal ruku«) oružje. Ovdje je pogotovo jasno da nije riječ o pokušaju, već o pukoj prijetnji, iz koje bi doista u daljnjem tijeku moglo doći čak do pokušaja. Iznenaduje da je kazna za stvaranje opasne situacije potezanja noža četiri puta veća u Veprincu nego u Mošćenicama. Jedino objašnjenje bilo bi, mislimo, u tome što je konkretni slučaj na osnovi kojeg je došlo do stvaranja norme bio mnogo opasniji u Veprincu.

5. Kažnjavanje krađe u Veprincu zbujuje svojom nekonzistentnošću. U Veprinačkom zakonu nalazimo i drugdje često razlikovanje krađe po danu od one po noći i na krađu u nekom ograđenom prostoru (grad, kuća i sl.) od one na neograđenom. U odredbama 2-34, 35, 36 krađa u ograđenom prostoru kažnjava se s 5 maraka. U odredbi 2-37 krađa u neograđenom prostoru kažnjava se s 1 markom. Mogli bismo razumjeti da se noćna krađa u neograđenom prostoru (»v kontrade«) po noći kažnjava s 2 marke (3-1, 2), s time da kradljivac plaća još i »samotretu« vrijednost ukradene stvari, tj. njezinu trostruku vrijednost. Ako trenutno ne uzmemo u obzir posebni tip krađe u 3-3 (»ki bi sam v svojih rukah kral«) i pređemo odmah na daljnje norme, započinju nevolje. Krađu po danu (»va dnē«) normira 3-4 i d. Ona se kažnjava plaćanjem šesterostruke vrijednosti ukradene stvari. Ako to usporedimo s krađom »v kontrade v noće« prisiljeni smo da dnevnu krađu u 3-4 i d. tumačimo kao krađu u ograđenom prostoru, jer je za noćnu, dakle težu, krađu »v kontrade« predviđeno samo plaćanje trostruke vrijednosti ukradene stvari. Odredba dodaje: »a v noći duplicu«, dakle po složnom mišljenju svih autora, dvanaesterostruku vrijednost.

Ako to usporedimo s Kastvom, primjećujemo veliku razliku. U Kastvu se plaća samo dvostruka vrijednost ukradene stvari, ako je krađa učinjena

61 MILOVIĆ, n. dj., (bilj. 20), 121.

izvan grada, dok za krađu u gradu nema propisa (možda četverostruko?). U Mošćenicama se nije razlikovalo krađu po danu i po noći, u gradu i izvan grada: svaku krađu kažnjavalo se s 5 maraka i plaćanjem šesterostruke vrijednosti ukradene stvari (»na šestkrat duplikana«).⁶² Ne čini nam se vjerojatnim, da je noćna krađa u gradu u Veprincu povlačila za sobom plaćanje dvanaesterostruke (!) vrijednosti ukradene stvari, u Mošćenicama šesterostruke, a u Kastvu (možda) četverostruke. Ipak je riječ o susjednim općinama, koje su usto živjele stoljećima pod istom vlašću (pod hrvatskim vladarima do početka XII. stoljeća, pod Devincima do konca XIV., pod Walseeovcima u XV. stoljeću, a onda od sredine XV. stoljeća pod Habsburzima) - s time da su u pravilu imali istoga predstavnika nadređene vlasti.

Najviše smeta odredba po kojoj se po noći plaća dvostruko (»v noći duplicu«), koja se očito odnosi na prethodno utvrđenu šesterostruku naknadu. Kad ne bi bilo te odredbe, bar razlika između Verpinca i Mošćenica dala bi se objasniti na zadovoljavajući način. Ali, svaka drukčija interpretacija bila bi stvaranje nasilja nad tekstem. Po našem mišljenju najvjerojatnije nam se čini da su riječi »a v noći duplicu i plaća penu kako se više udži« neka vrsta glose koju su dodali u svoj prijepis prepisivači glagolskog teksta.

Iste riječi smetaju i u idućoj odredbi (3-9, 10): »Ki bi ukral kokoš va dne, plaća 5 marke, a kokoš samošestu, a v noći duplicu.« Ali i bez toga dodatka odredba je izazvala pozornost. Tako Jasinski primjećuje da »statut Veprinački ne zna se zašto podvlači naročito samo krađu kokoši«,⁶³ a i na drugom mjestu ističe da se »krađu kokoške (...) smatralo u Veprinačkom statutu kao kvalifikovana krađa«. ⁶⁴ Međutim, posve je nevjerojatno da bi se krađa kokoši mogla igdje na svijetu smatrati kvalificiranom krađom. Upravo obratno, takva krađa je u svakom slučaju posve beznačajna i ona više govori o siromaštvu kradljivca (ili njegovoj neozbiljnosti uzrokovanoj mladošću i sl.). Ako bacimo pogled na odgovarajuću odredbu Mošćeničkog zakona, odgovor na pitanje zašto je Veprinački zakon spomenuo kokoš neće biti teško dati. Naime, kao što je već spomenuto, u Mošćenicama je 1546. god. utvrđena kazna od 5 maraka i šesterostruka naknada za sve vrsti krađe: »ki bi i drugde va kuće ili vane ča ukral«. ⁶⁵ Ovaj »ča« označava bilo koju stvar, »bilo što«.

62 MILOVIĆ, *n. dj.*, (bilj. 20), 123.

63 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 263 (separat 16).

64 *N. dj.*, 280 (sep. 33).

65 MILOVIĆ, *n. dj.*, (bilj. 20), 123.

U Veprincu su se poslužili drastičnim primjerom sitne krađe kokoši, tako da veprinačka norma u biti glasi ovako: svaka krađa, čak i ona najbeznačajnija, kao npr. krađa kokoši, kažnjava se s 5 maraka, tj. s 40 libara kazne, i šesterostrukom vrijednošću ukradene stvari. Time su zapravo stavljene izvan snage sve ostale odredbe o kažnjavanju krađa. To je konzekventno sprovedeno u Mošćenicama. Tamo su ostale norme o kažnjavanju krađa izbačene⁶⁶ iz Zakona pa je ostala samo ta jedna koja je obuhvaćala sve vrsti krađe. Nasuprot tome, u Veprinačkom zakonu ostale odredbe nisu brisane pa je došlo do nelogičnosti, da npr. krađa »v kontrade v noće« povlači za sobom samo kaznu od 2 marke, i samo trostruku vrijednost ukradene stvari. Zbog toga je Jasinski došao do neobičnog zaključka da je krađa kokoši kažnjiva s 5 maraka i šesterostrukom vrijednošću - kvalificirana krađa.

Prema odredbi 3-3 »ki bi sam v svojih rukah kral, zapada marak 10«. Odredba je nejasna pa je izazvala razna tumačenja. Po Mažuraniću⁶⁷ je riječ o »žeparskoj« krađi, po Jasinskom⁶⁸ o simuliranoj krađi, a po Žontaru,⁶⁹ koji je za svoju raščlambu koristio i njemački tekst Kastavskoga statuta iz 1529. god., o utaji povjerene stvari. Mandić⁷⁰ se vraća na tezu Jasinskoga, vjerojatno zato što mu je izbjegla Žontareva raščlamba. Nema dvojbe da je Žontareva teza ispravna, a njegova argumentacija neoboriva.

Prema odredbi 2-32, 33 nadređenoj vlasti idu sve kazne u visini od 50 libara i iznad toga. Nasuprot tome, prema reformiranom urbaru Kastavštine iz 1498. god. granica je 40 libara. Nije jasno kada je i kako došlo do te promjene. Kada bi sačuvani glagolski tekst bio izvorni tekst, problema ne bi bilo jer bi bilo jasno da je do nje došlo već na osnovi Veprinačkog zakona, donesenog 1507. Ali, kako je riječ o prijepisu, ne možemo isključiti mogućnost da je prepisivač glagolskog teksta uzeo u obzir neku naknadnu odredbu više vlasti. Svakako je jasno da je tu odredbu morala odobriti viša vlast, to više što je ona na njezinu štetu.

66 Uz posve rjetke iznimke, npr. krađa pijeska u moru. Vidi *n. dj.*, 124.

67 MAŽURANIĆ, *n. dj.*, (bilj. 7), 533.

68 JASINSKI, *n. dj.*, (bilj. 8), 264 (sep. 17), 280 (sep. 32).

69 ŽONTAR, *n. dj.*, (bilj. 46), 195.

70 MANDIĆ, *n. dj.*, (bilj. 1), 94.

5. Tekst Veprinačkog zakona

Prethodne napomene: a) svršetak, koji se nalazi na početku trećeg lista nismo uspjeli pronaći u Arhivu HAZU. Na ovitku koji čuva drugi list zabilježeno je da se na tom drugom listu nalazi nastavak i *završetak* Statuta. Kamo je nestao treći list, odakle su Rački i Strohal pročitali nastavak na trećem listu? Taj nastavak preuzeli smo uglavnom po Strohalu, računajući da ga je on vjerojatno pažljivo pročitao.

Čitanje Račkoga dajemo bez oznake R. (osim u glavama 41-46), a čitanje Strohala s oznakom S.

Potcrtani tekst dan je prema Volčiću. Na jednom mjestu (2-3) dvaput potcrtani tekst dan je prema Cori.

Brojevi u zagradi uz tekst označavaju numeraciju članaka prema Cori i Volčiću.

1 (1r)

(V im)e božie amen, let gnih 1505 ..n
pred crekvu svete Ani, onde sedeći p[očtovani]
i razumni muži, župani i starci rečen[oga kaštela]
Veprinca / naiprvo župan i sudac tog[a leta]
župan Fabi/ć i sudac Matko Brnković [zaje-]
dno z ostalimi starcimi toga grada / žu[pan]
Matei Čohil / župan Orban Bratković, župan [Iv-]
an Škabac / župan Iliē Gržanić / sudac Ěkov H[o-]
vrlić / sudac Marko, / sudac Paval Fabičević
i poluk nih buduć svetno komunščak ordinan[i]
izabrani od plka Martin Dminčić. Ki više pisa-
ni vsi edino svetno se svećaše za bole ob-
ćinsko i za neti da bi se od sada napreda ki
koli škandali mejū plkom zgačeli / tre mani kan-
cellaru niže podpisanomu zapovedaše zako-
ni stare zapisat ki < e > esu vazda bili držani
v tom poštovanim gradom Veprinci i da budu i z[a]
napreda držani i da se vazda v pisme naidu.

2 (1v)

[V ime božje] amen let nih 1507. Toga leta su n.ih [mu-]
[ži na] Veprince ki pamećahu let 100: let sto bē [župan]
[Matej] Čohil 2. župan Brnko ki pameti let 90. 3. žu-
pan Bratković ki pameti let 70. 4. župan Fabić
[k]i pameti let 80. I tu bešē večē starih muži
[ki] su zapametili prvu gospodu, ki su bili knezi od
Favalić i pod tu gospodu bēhu naši zakoni podtvre-
ni i sa svakimi zakoni kē muž do muža pamećaše, sa-
da mi stari muži više pisani progledasmo v pi-
smi tē našē zakoni v kēh smo pušćeni od tē prvē
gospodi pod gdu Auštrie. Od teh esu postali kra-
li i cesari. I v to vrēme prepisasmo te zakoni i na-
šim mlaīm sinom povedasmo za našega života.

Na te zakoni niže pisanē da nam gn cesar li-
st, kada nas prie v svoje ruki od Favalića. To su ti

- (1) zakoni. Naiprvo zakon naš od kapitana; kada pride gn
kapitan k nam na uročna vića, tako mu gre samotretu
tri edi od župana. A trikrat su uročna veća v leto.
- (2) Pak e zakon, ako bi sē ka tadbna zgodala tr bismo
po kapitana poslali, tako mu špendiē grē od onoga
ki se krivac naide; ako se krivac ne naide, tako mu
špendiē gre od komuna.
- (3) Pak e zakon da koliko koli krat bi prišal kapitan
po svojih fateh, tako mu nismo dlžni niedn[e] šp[e]n[diē].
- (4) Pak mu nismo dlžni naših koni daēt na niedan pu[t].
- (5) Pak ako bismo po kapitana poslali o sanme stoga
Petra na Učkē, tako mu grē špendiē samotretu od komu [na].
- (6) Pak est zakon od osudi: ča e koli niže 8 lbr, to
nē grē ništr gdi, a ča e osud niže 50 lbr, to grē
edan del gdi, a drugi županu, tretu onomu ki bi
kužal.
- (7) Pak osud od 50 lbr i više 50 lbr, to grē va[s]
gde.

- (8) [Zakon e ki bi] hišu v gradu ali vane grada razbil
[ili u]lnik, ta zapada penu 5 mark.
- (9) [Zakon e ki bi] kral v kozare ograenoi, zapada 5 mark.
- (10) [Zakon e ki bi kr]al v kozari neograenoi, zapada 1 marku.
- 3 (2r)
- (11) [Zakon e ki bi] v kontrade v noće kral, p[laća samotretu]
[i pla]ća 2 marki.
- (12) [Ki] bi sam v svoih rukah kral, zapada [marak 10].
- (13) Pak ki bi koli ko blago va dnē ukral,
p < a > laća samošesto, a od toga grē 2 dela [ono-]
mu komu e škoda učinena, a ostanak gre mei vseh
starrij / a v noći duplicu i plaća penu kako se
više udrži.
- (14) Ki b(i) ukral kokoš va dne, p(l)aća 5 mark, a koko < v > š sa-
mo šestu, a v noći duplicu.
- (15) Ošće, est zakon od udorca: ki bi ubil do smrti
zapada glavu.
- (16) Ki bi svetnika udril, ali na nega posegal
ali opsoval, zapada 50 lbr.
- (17) Ki bi cesti razbičl, zapada 50 lbr. (i ča pravda)
- (18) Ki bi do krvi udril, zapada 1 marku.
- (19) Ki bi na koga nož vinel, zapada 1 marku.
A kada opet shrani, plaća 1 marku.
- (20) Ki bi dlanu udril, p(l)aća 5 mark.
- (21) Ki bi pestu ili kamikom odril, plaća 1 marku.
- (22) [Ki] bi koli kē vrsti čka sramotil ili psoval
[plać]a [2]5 libr.
- (23) [K]i bi koga v zarok vložil, nemu gre tretí de[l zar-]
oka; ako bi ne mogal zaroka doprnest, tako s[am va]ne-
m ostae.
- (24) Ki bi na pravdu suenu znova stupil i želee dr-
uge pitat, plaća stariem 1 marku.

- (25) Ki bi ženi ili vdovce peču z glavi vrgal
zapada 50 lbr.
- (26) Ki bi zkroz lozu hodil, zapada [1] lbr.
- (27) Ki bi se v noi našal pasuč ili drv[a] vzeml-
uč, plaća so. 50 mane 2.
- (28) Ki bi zvani lozi do presi[ke si]rov[o] vsekali,
plaća so 16.
- (29) Ki bi v presikah sirovo sekali, plaća [so 50] mane [dv]a.
- 4 (2r)
- (30) [Ki bi v ljudskom] gaju sekali, plaća 1 ma[rku].
- (31) [Ki bi pa]sal v senožetah nekošenih plaća 1 [ma-]
[rku i] škodu gospodaru.
- (32) [Ki bi] se našal pasuč v prepovedi, plaća so. 50 [ma-]
[ma]ne dva.
- (33) K(i) bi tužil na drugoga, kada su veća uročna,
ne povedavši mu, ne more mu pravde dobit, to e ki su kme-
ti a gnu i gostu e druga pravda.
- (34) Zakoni mei nami za gospodskoga žreloga: da ga
mi izberemo mei sobu, a gda ga potvrde; i ta im[a]
gledat kralova prihodišća. Ošće ako bi ga gda izbr-
ala, imajū ga nam pokazat, ako bude za nas, ima priseć
na zakon i more sedit v pravde mei nami.
- (35) Zakon naš e, da imamo gdi dat desetinu žita i vina [i ē]
nac; od toga grē popom četrti del / a gospodsko žito i
[v]jino ima se u gradu prodat kako nap[ra]ve susedi z valpu-
tom / a ēnce ima valput o Jūrev[i] sačtat i ki oće
svoe odkupit, tako e zakon, po 12 so.
- (36) Zakon naš e, da na dan treh krali ima mali komun s pl-
ovanom župana i sudca i satnika izabrat i teh
[tr]jeh muži ima plovan rotit za pravdu.
- (37) A kada manka sv(et)nika imajū ga sami starij nai[t]
v malom komuni. I ki bi ne til bit svetnik ali [ki]

- koli velēk ima platit 1 marku mei starie [i ako bi]
[po]tr[e]ba, dai ga mogu drugoć postavi[t].
- (38) [Za]kon e naš, da kada pride edan iz druge kuntradi z
[o]vc[a]mi tare se korda s nami na dinare, ta mora past
kuda i [do]maći kmeti i ni dlžan deseti(ni) ovde, a-
ko e doma dal, / a dlžan e <e> 1 sir popom 2. županu.
A arbadičec ima past kade mu se pokaže i ima dat
popom 1 sir za volu nemoći ako bi im potreba popa.
- (39) Kada pride hlapac o mlade lēte z ovcami gospo-
daru, a ni se ovde mrkal, ali ako bi o Miholi pr[i]ša-
l a ni ovdi leta pasal, ni dlžn desetinu ni
marak.
- (40) Na vse, ako bi koga oće tužit, kada su veća uro-
čna, imej ga prvo nareć i da pride za dan ki e pozvan, ako ne
pride...
41. (Zakon e da ovde Veprince moremo za vsaku reč
pravdu sudit, zač imamo pun stol i rihtu i nigdore
nismo hodili v Kastav na niednu pravdu; ako
nam e bilo potreba na pomoć, tako smo vazeli
v Kastve i Mošćenicah) po dva ali koliko smo
učinili pun stol, (a oni su tolikaiši i nas
vazeli na pomoć).
42. Zakon e naš da more župan svoimi stariimi
ki su prisežniki sudit za 50 libar prez kapitana.
43. Zakon naš est da vsako blago ležeće i ko bi se
van gnalo ali neslo, da more vsaki parentin
koverat, za nim bližni sused.
44. Plaćamo gospodi od naše kuntrade mark 21 i
šest libri i zato imamo slobod pustit past
i seć v našoj kuntrade vsakoga zvenskoga
človika.
45. Ki bi na porte kral les ali ko blago, ta
zapada 50 libar.

46. Ošće, da nemozi niedno blago zginut brez
kanta.

(S)udac Ivan i P(aval)

Čitanje Račkoga i Strohala

1

1 1505] 1507 S. 1501
2 crekvu] crikvu; onde] ondi;
3 rečan[oga kaštela] grada
4 tog[a leta] Tumpić
7 Orban] Urban
14-15 list] R. i S. liste
16 stare] stari
17 počtovanim] počtovanom; gradom] gradu; Veprinci] Veprincu

2

2 Veprince] Veprincu; let sto] Od let sto; let 100: let
sto bē] S. let: 100 let, i to bē
7-8 podtvrenim] podtverēnim
14-15 list] R. i S. liste
17 vića] veća
18 v] u
19 tadbna] R. i S. tadbina
26 Pak ako bismo po] Pak e zakon: ako bismo
27 Učkē] Učku
29 ništr] R. i S. ništar
32 va[s] vsa
33 gđē] gospodi
34 Zakon e ki bi hišu] Pak e zakon: ki bi kuću

- 36 Zakon e] Pak e zakon
37 Zakon e] a
- 3
- 1 Zakon e] Pak e zakon; noće] noći; p(laća samotretu)] S.
zapada peni
2 [i pla]ća]i; S. ta
11 est] S. je
15 razbiē] razbil; (i ča pravda) om.; lbr] libr i ča pravda najde
18 A kada] Kada
26 i žee] prez žele
27 pitat] parti
28 vdovce] vdovice; glavi] glave; vrgal] zvgral
30 [1]] 50
33 presike sirove vsekaj] proseki sikal sirovo
35 presikah] presekah; so 50 mane dva] R. i S. 2 libre
- 4
- 1 gaju] S. gaji
2 nekošenih] om.
9 Zakoni mei] Zakon e meju; S. Zakon je meji
18 12] 10
21 treh] trih; za] na
24 starie] stareimi
25 daj] da
26 kuntradi] kontrade
27 tare] more S. tar; korda] kordat; past] pasti
30 A arbadiēc] Ambradrēc
32 lēte] lete
32/33 gospodaru] gospodari; ovde] onde
34 ovde] ondi: S. otoli; desetini] desetine

- 36 Na vse ako ki na koga] Naš e zakon: ako ki koga; S.
Na vsakoga, koga oće ki (?)
- 36/37 uročna] S. uzročna
- 37 ga] vse; ki] v ki
- glava 41
bilo] S. bila; učinili] R. (napl)nili; vazeli] R. vazimali
- glava 42
starejimi] R. i S. stariim; sudit] R. sudit na
pravdi; prez] R. brez
- glava 43
i] R. om.
- glava 44
kuntradi] R. kontradi; slobod] R. slobodu;
seć] R. sić; kuntrade] kontradi
- glava 45
ta] R. om.; brez] R. prez
- Potpis sudac] R. sudci

Lujo Margetić: LA LEGE DI APRIANO DEL 1507

Riassunto

L'autore pubblica il testo della Legge di Apriano del 1507. Nel saggio introduttivo egli osserva che questa Legge è conservata in un documento scritto in glagolitico nel secolo XVI, nella trascrizione del canonico Cora degli anni trenta del secolo XVIII e in quella di Volčić del 1851. Questa Legge è stata pubblicata da F. Rački nel 1890 e da Strohal nel 1910, i quali hanno tenuto conto del testo glagolitico e della trascrizione di Volčić. La pubblicazione più vecchia di M. Vladimírskí-Budanov e quella di Jasinski del 1926 non hanno un valore scientifico indipendente. La trascrizione di Strohal ha sensibilmente migliorato quella di Rački, ma anche in essa si trovano alcuni errori e interpretazioni non accettabili.

Nel saggio introduttivo l'autore inoltre si sofferma su alcuni esempi della lettura sbagliata di Strohal, soprattutto dove egli differenzia «uzročna veča» (placiti «causali») da «uzročna veča» (placiti regolari). Secondo l'autore i primi non si basano che sulla lettura sbagliata di Strohal. L'autore analizza anche altre questioni, tra l'altro il significato della parola «zarok», «žreli» ecc. ed i problemi concernenti il diritto penale, p. es. il furto.

Lujo Margetić: THE VEPRINAC LAW FROM 1507

Summary

Author publishes the text of the Veprinac Law from 1507.

In an introductory essay he notes that the Veprinac Law has been preserved in a glagolitic transcript from the 16th century and in A. Cora Latin copy (second quarter of the 17th cent.), and J. Volčić copy from 1851. Up to now, the Veprinac Law had been published by F. Rački (1890), and R. Strohal (1910) on the basis of glagolitic text of Volčić's transcript. O. Mandić has published Cora's transcript, and M. Jasinski has done the same on the basis of Strohal's spelling. Strohal corrected many a spelling fault done by F. Rački, but besides, he was not right himself in some interpretations, leading further researching into wrong direction.

In the introductory paper author points out few Strohal's wrong spellings and assertions, particularly the wrong spelling of «uzročna veča» which should be taken differently, after Strohal as «uzročni». Author deals with some other problems, e.g. the question of right of ransom, the meaning of the word «zarok» and «žreli», and the problems of attempted crime and theft's punishments.

